

ня, розробниками електронних освітніх продуктів та ін.);

- індивідуальність освітньої траєкторії (кожний розбудовує власну систему освітніх цілей, які він досягає в навчальній діяльності) [2, с. 24-26].

Ураховуючи вищевикладені поради науковців, в процесі створення організаційно-управлінського забезпечення викладачі значну увагу приділяли впровадженню індивідуального підходу до організації процесу навчання кожного студента, надання йому постійної педагогічної підтримки в його освітній роботі, забезпеченню поступового розширення досвіду роботи з різним програмним забезпеченням та використання різноманітних комп'ютерних технологій.

Зазначимо, що в процесі проведення експерименту студенти залучалися до роботи з різним програмним забезпеченням, оволодівали багатьма інформаційними технологіями. При цьому майбутні вчителі мали доступ, наприклад, до таких освітніх ресурсів: електронні навчальні курси, електронні підручники, мережеві інформаційні ресурси, мультимедійні матеріали, комп'ютерні моделі тощо.

Однак важливо відзначити, що використання в роботі зі студентами інноваційних інформаційно-комунікативних технологій не передбачало відмову від традиційних методів і форм навчання у вищій школі. Навпаки, викладачі намагалися оптимальним способом поєднати їх між собою.

Друга визначена педагогічна умова передбачала оволодіння майбутніми фахівцями педагогічним інструментарієм організації самоосвітньої діяльності старшокласників в умовах вищевказаного середовища. Уточнимо, що цей інструментарій представляв собою сукупність форм, методів, прийомів педагогічної взаємодії та дидактичних засобів, котрі забезпечують успішність цієї діяльності учнів.

Зауважимо, що в процесі реалізації вищевказаної умови студенти спочатку засвоювали знання про те, які методи, прийоми, форми організації взаємодії доцільно використовувати в руслі порушеної проблеми, які дидактичні засоби застосувати. Потім ці знання та відповідні вміння студентів закріплювались та вдосконалювались у процесі спеціально організованої квазіпрофесійної діяльності, в якій моделювалися ситуації, максимально наближені до реальної шкільної практики.

Так, наприклад, участь майбутніх учителів у ділових та рольових ігор, тренінгах давало їм змогу накопичувати досвід відповідних професійних дій, що пізніше вони могли творчо застосувати в майбутній педагогічній роботі. Крім того, студенти вивчали розроблені фахівцями в друкованій і електронній формі методичні та дидактичні матеріали, котрі можна творчо застосовувати в організації самостійної

діяльності старшокласників в умовах сучасного інформаційно-навчального середовища.

Майбутніх учителів прилучали також до самостійного виготовлення дидактичних матеріалів (вказівок, методичних інструкцій для роботи учнів з певними комп'ютерними засобами навчання, маршрутних листів, листів контролю й самооцінювання тощо), спрямованих на підвищення ефективності самоосвітньої роботи старшокласників. У руслі реалізації зазначеної умови студентам пропонувалося також створити для самостійної роботи учнів комплекси спеціальних навчальних завдань, практикумів, текстів, контрольних та інших робіт, котрі можна успішно використовувати в старшій школі. Доцільно також відзначити, що добре встигаючі студенти інформаційно-математичних спеціальностей в процесі написання курсових та дипломних робіт залучалися до створення електронних підручників та комплексів.

Подальше вдосконалення вищевказаних знань та вмінь студентів відбувалось під час проходження педагогічної практики. У цей же час відбувалась перевірка якості підготовлених ними дидактичних електронних матеріалів, а при необхідності в них вносились відповідні корективи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, підготовка майбутніх учителів до організації самоосвіти старшокласників у сучасному інформаційно-навчальному середовищі забезпечувалась дотриманням таких умов: 1) опанування студентами сучасних інформаційних засобів і технологій, а також засвоєння вмінь правильно застосувати їх в освітньому процесі школи; 2) оволодіння майбутніми фахівцями педагогічним інструментарієм організації самоосвітньої діяльності старшокласників в умовах вищевказаного середовища. У майбутньому планується проаналізувати результати проведеної експериментальної роботи

Список використаних джерел:

1. Кисельова О. Б. Формування компетентності самоосвіти у майбутніх педагогів в умовах інформаційно-навчального середовища : автореф. ... дис. канд. пед. наук : 13.00.09 / О. Б. Кисельова. – Х., 2011. – 20 с.
2. Коротков А. М. Теоретико-методическая система подготовки учащихся к обучению в компьютерной среде : дис. ... докт-ра пед. наук : 13.00.01 / А. М. Коротков. – Волгоград, 2004. – 361 с.
3. Курлянд З. Н. Психолого-педагогичні умови формування професійно-педагогічної компетенції майбутніх учителів / З. Н. Курлянд // Наука і освіта. – 2008. – № 8-9. – С. 171-176.
4. Петьков А. В. Развитие познавательной самостоятельности у будущих учителей информатики в условиях информационно-дидактической среды педагогического вуза : автореф. ... дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / А. В. Петьков. – Майкоп, 2007. – 25 с.
5. Пучков І. Р. Дидактичні засади структурування програмного забезпечення навчання фізико-математичних дисциплін у педагогічних університетах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / І. Р. Пучков. – Слоб'янськ, 2012. – 195 с.

УДК 378.041:004

Ткачов С.І., Бучинський А.В.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА УМОВ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті описано експериментальну перевірку умов організації самостійної роботи студентів гуманітарних факультетів з використанням інформаційно-комунікативних технологій. Представлено результати цієї перевірки.

Ключові слова: самостійна робота, студент, гуманітарний факультет, інформаційно-комунікативні технології.

Ткачев С. И., Бучинский А. В. Экспериментальная проверка условий организации самостоятельной работы студентов гуманитарных факультетов с использованием информационно-коммуникативных технологий. В статье описано экспериментальную проверку условий организации самостоятельной работы студентов гуманитарных факультетов с использованием информационно-коммуникативных технологий. Представлены результаты этой проверки.

Ключевые слова: самостоятельная работа, студент, гуманитарный факультет, информационно-коммуникативные технологии.

Tkachov S., Buchinskyi A. The experimental check of the organization terms of the independent students' work of humanitarian faculties with the use of informative-communicative technologies. The experimental check of the organization terms of the independent students' work of humanitarian faculties with the use of informative-communicative technologies is described in the article. The results of this check are presented.

Key words: independent work, student, humanitarian faculty, informative-communicative technologies.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Підготовка у вищій школі висококваліфікованих, конкурентноспроможних, мобільних у соціальному та професійному плані фахівців зумовлює значне підвищення ролі самостійної роботи в освітньому процесі. Її ефективність значною мірою залежить від сформованості у студентів умінь грамотно застосовувати в навчанні різноманітні інформаційно-комунікативні технології, що дозволяють значно розширити освітні можливості людини. Оскільки в процесі використання даних технологій у майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей зазвичай виникає багато різних труднощів, доцільно забезпечити спеціальну підготовку їх до реалізації такого виду навчальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз наукової літератури, загальнотеоретичні основи організації самостійної навчальної роботи студентів у вищій школі теоретично обґрунтовано у працях таких дослідників, як А. Алексюк, В. Бондар, В. Бурач, А. Вербицький, Є. Голант, Т. Нечасва, Л. Чернікова, М. Чобітько та ін. Принципи реалізації цієї роботи визначено в публікаціях Ю. Бабанського, В. Загвязинського, В. Лозової, В. Оконя, М. Скаткіна та ін. Взаємозв'язок понять «самостійна робота», «самостійна пізнавальна діяльність», «самостійність» розкрито в дослідженнях Н. Бібік, І. Лернера, О. Малихіна, Н. Талізної та ін. Шляхи впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес навчальних закладів різних типів проаналізовано в доробках А. Байраківського, Н.Бойко, Л. Карташової, З. Слепканя, А. Ткачова та інших науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на приділення вченими значної уваги дослідженню різних аспектів проблеми організації самостійної роботи студентів, питання її організації в майбутніх фахівців гуманітарних спеціальностей не знайшли гідного відображення в педагогічній науці, хоч, безсумнівно, ця проблема відрізняється актуальністю та злободенністю.

Формулювання цілей статті. Метою статті є опис експериментальної перевірки умов організації самостійної роботи студентів гуманітарних факультетів з використанням інформаційно-комунікативних технологій та представлення результатів цієї перевірки.

Викладення основного матеріалу. Як було визначено під час проведення дослідження, самостійна робота студента – це активне, цілеспрямоване набуття ним нових знань і вмінь без безпосередньої участі викладачів, що забезпечує виконання поставлених освітніх завдань. Вищевказана робота є важливою складовою процесу оволодіння майбутніми фахівцями навчальним матеріалом з дисциплін та курсів, визначених навчальними планами. Крім того, самос-

тійна робота студентів у вищій школі спрямована на розвиток у них умінь самостійно працювати в різних сферах життєдіяльності (навчальній, науковій, професійній тощо), а також на формування таких важливих особистісних якостей, як самостійність, наполегливість, відповідальність тощо.

У свою чергу, з урахуванням різних точок зору фахівців під інформаційно-комунікативними технологіями розуміється дидактична система збирання, організації, збереження, опрацювання, передачі й надання інформації суб'єктам навчання за допомогою комп'ютера. Також уточнимо, що в технічному плані ці технології об'єднують у собі сукупність апаратних та програмних комп'ютерних засобів організації пізнавальної, творчої, науково-дослідницької діяльності студентів, засоби телекомунікаційного зв'язку, розмножувальної техніки, які використовуються в освітньому процесі. Наприклад, до групи інформаційно-комунікативних технологій відносяться такі технології: автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи, мережеві технології й телекомунікації, гіпертекстові технології, електронні контролюючі програми тощо [2; 4; 9].

Як підкреслюється в науковій літературі [2; 3; 8], використання вищевказаних технологій в освітньому процесі вищого навчального закладу не повинно перетворюватися в самоціль, тобто їх застосування має бути доцільним та забезпечуватися в тому випадку, коли вони дозволяють реалізувати певні дидактичні переваги. Очевидно, що ця думка поширюється і на процес організації самостійної роботи студентів.

Крім того, важливо враховувати, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в процес навчання й, зокрема, здійснення студентами самоосвітньої роботи автоматично не забезпечує підвищення його ефективності. З урахуванням цього факту на попередньому етапі проведення науково-дослідницької діяльності було теоретично обґрунтовано, що ефективність організації самостійної роботи студентів гуманітарних факультетів з використанням інформаційно-комунікативних технологій забезпечується дотриманням таких педагогічних умов: 1) комплексне оволодіння студентами знань та вмінь, необхідних для здійснення самостійної роботи із застосуванням цих технологій; 2) урахування специфіки професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю в сучасних вищах; 3) накопичення студентами досвіду самостійної роботи під час виконання спеціально підготовлених завдань.

Зазначимо, що, відповідно до змісту першої з цих умов, забезпечувалось цілеспрямоване формування у студентів необхідних для здійснення самостійної роботи з використанням інформаційно-комунікативних технологій знань. Насамперед маються на увазі знання про: загальні способи діяльності інтелектуального та практичного характеру; сут-

ність самостійної роботи та методи її організації; можливості та алгоритми використання інформаційно-комунікативних технологій у процесі навчання, в тому числі під час здійснення самостійної роботи; форми здійснення студентами самоконтролю, самооцінювання й при необхідності корекції перебігу власної самостійної роботи, зокрема з використанням вищевказаних технологій. Відзначимо, що ці знання студенти засвоювали у процесі вивчення різних дисциплін на аудиторних заняттях, під час проведення відповідних позааудиторних заходів (лекцій, комп'ютерних практикумів тощо), а також під час здійснення самостійної роботи з відповідною ціллю.

Крім того, реалізація вищевказаної умови спрямовувалась на засвоєння студентами вмінь, необхідних для здійснення самостійної роботи з використанням інформаційно-комунікативних технологій. Так, першу групу цих вмінь складала загальнонавчальні вміння, насамперед такі: вміння планувати власну навчальну діяльність, усвідомлювати суть навчального завдання, обирати раціональний шлях досягнення поставлених цілей; вміння визначати послідовність і тривалість етапів діяльності, визначити алгоритм власної роботи; вміння планувати самостійну роботу на занятті та вдома; вміння організувати робоче місце в аудиторії (раціонально розміщувати навчальні засоби, створювати сприятливі гігієнічні умови, організовувати режим роботи, визначити порядок і способи виконання розумових дій); вміння працювати з навчальною літературою, конспектувати; вміння осмислювати навчальний матеріал, розрізняти головне і другорядне, аналізувати, синтезувати, класифікувати, узагальнювати отриману інформацію, систематизувати докази, грамотно будувати виступи, формулювати висновки, творчо підходити до написання творів тощо; вміння оцінити й осмислити результати власної діяльності, здійснити самоконтроль та взаємоконтроль, оцінити правильність виконання завдання; вміння перевірити правильність і міцність засвоєних теоретичних знань, практичних навичок; здійснювати рефлексивний аналіз (С. Архангельський [1]).

Другу групу складали дослідницькі вміння, зокрема такі: вміння проводити аналіз інформації; вміння застосовувати логіко-математичні засоби в обробці даних наукового дослідження та застосовувати для цього обчислювальну техніку; вміння робити висновки та приймати виважені рішення в умовах невизначеності; вміння використовувати знання із суміжних наук для вирішення поставлених завдань; вміння користуватися сучасною й науковою інформацією, переробляти та передавати її з метою оптимального використання у творчій діяльності; вміння знаходити шляхи вдосконалення своєї діяльності, пропонувати цінні й корисні ідеї; вміння застосовувати ефективні методи у своїй роботі (Г. Селевко [6]).

Третю групу вмінь складала технологічні вміння, необхідні для грамотного використання в навчальній роботі різноманітних інформаційно-комунікативних технологій. Зокрема, до цієї групи відносяться такі вміння: вміння володіння комп'ютером на рівні користувача (вміння працювати з різними редакторами: текстовим, графічним, електронних презентацій, вести власний архів, використовувати колективні електронні архіви, зберігати інформацію тощо); вміння отримувати необхідну інформацію за допомогою Інтернет з різноманітних електронних джерел інформації та визначати ступень її достовірності;

вміння спілкуватися в синхронному й асинхронному режимі з різними людьми; брати участь в Інтернет-конференціях та інших масових заходах; вміння здійснювати самостійну роботу в межах дистанційного навчання, а також інші спеціальні вміння, необхідні для використання різних інформаційно-комунікативних технологій.

Відзначимо, що формування вищевказаних груп умінь у студентів здійснювалось за допомогою використання різних методів та форм навчання: виконання студентами різноманітних навчальних завдань за допомогою комп'ютера під керівництвом викладача; проведення комп'ютерних лабораторних робіт та практикумів; відбір мультимедійних матеріалів, підготовка студентами комп'ютерних презентацій до виступів та доповідей тощо.

Реалізація другої визначеної педагогічної умови передбачала врахування специфіки професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю в сучасних вишах. У руслі цього враховувались рекомендації науковців (В. Красевський, В. Сериков [5; 7]), відповідно до яких у процесі навчання студентів цього профілю важливо забезпечувати не тільки засвоєння ними визначеної інформації про певний гуманітарний об'єкт, але і формування в них особистісно-ціннісного ставлення до нього, розширення життєвого досвіду, відпрацювання певних уподобань ірраціонального плану, розвиток емпатії й рефлексії. Крім того, на відміну від навчального матеріалу з природничо-математичних дисциплін, гуманітарний об'єкт треба спочатку сприйняти та зрозуміти в цілому, а вже потім розглядати й аналізувати його окремі аспекти. На підставі цього в процесі проведення експериментальної роботи основний наголос робився на виконання студентами завдань не репродуктивного, а творчого характеру, які вимагали не тільки формування певних оцінних суджень того чи іншого явища, але й визначення конкретних шляхів розв'язання тієї чи іншої проблемної ситуації, моделювання різних варіантів вирішення поставлених завдань. Це дозволяло опановувати навчальний матеріал не тільки на рівні знань і вмінь, але й на рівні особистісних значень, забезпечувати особистісне самовдосконалення молодшої людини.

Відповідно до третьої визначеної педагогічної умови організації самостійної роботи студентів гуманітарних факультетів з використанням інформаційно-комунікативних технологій, забезпечувалось накопичення майбутніми фахівцями досвіду такої роботи під час виконання спеціально підготовлених завдань. Уточнимо, що для цього викладачі з різних навчальних дисциплін розробили спеціальні комплекси завдань для самостійної роботи.

Важливо відзначити, що кожний такий підготовлений комплекс повністю охоплював зміст відповідного навчального курсу, причому згруповані в ньому завдання передбачали застосування студентами певних інформаційно-комунікативних технологій. Слід також підкреслити, що в процесі виконання майбутніми фахівцями цих завдань рівень їх складності поступово підвищувався, що вимагало від молодих людей прояву засвоєних знань та умінь спочатку на репродуктивному, потім – на конструктивному, а ще пізніше – на творчому рівні. Доцільно також відзначити, що в процесі виконання завдань значна увага викладачів приділялась заохоченню студентів до здійснення постійного самоконтролю самостійної

навчальної діяльності, а також до самооцінювання її результатів. Причому, враховуючи специфіку змісту гуманітарних предметів, рефлексія цієї діяльності передбачала не стільки визначення правильності отриманих результатів (це не завжди можна коректно здійснити в процесі вивчення гуманітарного об'єкта), скільки забезпечення узгодженості сформульованих висновків гуманістичним загальнолюдським та національним цінностям.

Для перевірки ефективності визначених педагогічних умов було обрано такі критерії й показники готовності студентів до здійснення самостійної роботи з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій: мотиваційно-пізнавальний (характер мотивів щодо здійснення самостійної роботи з використанням даних технологій, рівень пізнавального інтересу до цієї роботи); когнітивно-дієвий (рівень сформованості знань та умінь, необхідних для здійснення такої роботи); особистісний (рівень сформованості відповідних професійно-особистісних якостей: самостійності, наполегливості, ініціативності, відповідальності тощо).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Як свідчать отримані дані, за всіма обраними критеріями рівень готовності до здійснення самостійної роботи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій у студентів експериментальної групи був вище, ніж у студентів контрольної групи, що підтверджує висновок про ефективність визначених умов. У подальшій роботі планується розробити методичні рекомендації для

викладачів, а також вказівки для студентів з обраної проблеми.

Список використаних джерел:

1. Архангельский С. И. Лекции по теории обучения в высшей школе / С. И. Архангельский. – М. : Высшая школа, 1974. – 384 с.
2. Бойко Н. І. Організація самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах застосування інформаційно-комунікативних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н. І. Бойко. – Київ, 2008. – 25 с.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход : метод. пособие / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.
4. Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
5. Краевский В. В. Содержание образования – бег на месте / В. В. Краевский // Педагогика. – 2000. – № 7. – С. 3 – 12.
6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : уч. пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
7. Сериков В. В. Образование личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В. В. Сериков. – М. : Издательская корпорация «Логос», 1999. – 272 с.
8. Слєпкань З. І. Методика навчання математики : підруч. / З. І. Слєпкань. – К. : Зодіак-ЕКО, 2000. – 512 с.
9. Стойчик Т. Особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій в процесі підготовки кваліфікованих робітників гірничого профілю / Т. Стойчик. – Режим доступу : [file:///C:/Users/user/Desktop/%D0%94%D0%BB%D1%8F%20%D0%91%D1%83%D1%87%20%D1%8F%D1%8F%20\(2\)/IC%20T.pdf](file:///C:/Users/user/Desktop/%D0%94%D0%BB%D1%8F%20%D0%91%D1%83%D1%87%20%D1%8F%D1%8F%20(2)/IC%20T.pdf).
10. Чинок О. І. Мультимедійні системи та їх ефективність у системі відкритого навчання / О. І. Чинок // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2001. – № 4. – С. 47-52.

УДК 37.013

Уварова Т.Ю.

СПЕЦИФІКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У статті висвітлено специфіку забезпечення особистісної самореалізації учнів в підлітковому віці. Уточнено суть поняття «самореалізація». Визначено особливості поведінки підлітків, пов'язані з фізичними та психічними змінами, які відбуваються в цей період. Установлено зв'язок між особливостями поведінки та процесом особистісної самореалізації учнів у цьому віці.

Ключові слова: самореалізація, особистість, учень, підлітковий вік.

Уварова Т. Ю. Специфика обеспечения личностной самореализации учащихся в подростковом возрасте. В статье освещены специфику обеспечения личностной самореализации учащихся в подростковом возрасте. Уточнено суть понятия «самореализация». Определены особенности поведения подростков, связанные с физическими и психическими изменениями, которые происходят в этот период. Установлено связь между особенностями поведения и процессом личностной самореализации учащихся в этом возрасте.

Ключевые слова: самореализация, личность, ученик, подростковый возраст.

Uvarova T. The specificity of providing of self-realization of adolescent students. Specificity of ensuring personal self-realization of adolescent students was highlighted in the article. The essence of the concept of «self-realization» was specified, the features of adolescents' behavior associated with physical and mental changes, which taking place during this period, have been identified. The connection between the behavior and characteristics of the process of personal self-realization of students this age has been established.

Key words: self-realization, person, student, adolescence.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема особистісної самореалізації є одним із важливих питань людського існування і водночас об'єктом активного вивчення фахівцями в галузі гуманітарних наук. Зокрема, ця проблема зайняла важливе місце в теоретичних та практичних дослідженнях, що проводяться у сфері освіти. Це пов'язано з тим, що на сучасному етапі розвитку педагогічної науки виникає потреба в розбудові нових підходів до організації навчання й виховання, які забезпечують створення психолого-педагогічних умов, сприятливих для формування активної,

самостійної, творчої особистості, здатної до повноцінної самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідея самореалізації особистості має давню історію. Окремі її аспекти досліджувалися багатьма мислителями різних часів (Геракліт, Протагор, Сократ, Платон, Сенека, М. Аврелій, К. Гельвецій, Д. Дідро, Я. Коменський, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці, Я. Корчак та ін.), філософами (М. Бердяєв, Г. Гегель, І. Кант, Г. Сковорода, В. Солов'єв, І. Фіхте, Л. Шестов та ін.), психологами (А. Асмолов, Л. Коростильова, О. Леонтьєв, А. Маслоу, А. Петровський, К. Роджерс, С. Рубінштейн, В. Франкл, Е. Фромм та